Dialóg medzi Ja a Ty ožíva

Zuzana Zelinová

Zelinová, Z.: Dialóg medzi Ja a Ty ožíva. In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 2.

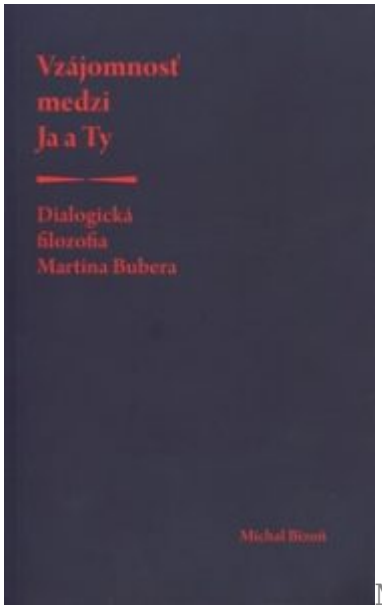

Michal Bizoň: *Vzájomnosť medzi Ja a Ty. Dialogická filozofia Martina Bubera*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2017, s. 180.

Dialogická forma myslenia sa spájala s filozofiou už od jej počiatkov. Sókratés podľa Ciceróna prináša filozofiu z neba na zem a stredobodom filozofovho záujmu sa tak stáva človek, ktorý stojí v epicentre morálnych otázok – čo je to dobro, zbožnosť či spravodlivosť a ako máme prežiť náš život šťastne? Na všetky tieto otázky sa snaží sókratovská filozofia podať odpoveď prostredníctvom dialógu. Ten zdôrazňuje vari najdôležitejší aspekt filozofie ako takej, teda to, že jej úlohou nie je formulovanie konečných a definitívnych odpovedí, ale kladenie otázok a samotné pýtanie sa. K dialogickej forme uvažovania sa v behu dejín filozofia periodicky vracia. Dialóg ožíva spolu s renesančnou filozofiou Galilea Galileiho, objavuje sa v diele Marsilia Ficina či v Schellingových prácach. Dialóg tvorí tiež podstatu filozofie Martina Bubera. V Buberovom prípade však nejde o využitie dialógu ako istej formy, v ktorej sú poskladané slová či prezentované myšlienky, ale – mohli by sme povedať – dialóg predstavuje spôsob života, akým by sa mal človek vzťahovať k sebe samému a k svetu.

Filozofii personalizmu a konkrétne Martinovi Buberovi sa na Slovensku venuje len pár odborníkov. Jedným z najvýznamnejších je Michal Bizoň, ktorý v roku 2017 vydal v nakladateľstve Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave monografiu s názvom *Vzájomnosť medzi Ja a Ty. Dialogická filozofia Martina Bubera*. Bizoň sa vo svojich prácach už dlhodobo zaoberá dielom Martina Bubera a jedinečnosť jeho prístupu spočíva v tom, že (na rozdiel od iných slovenských odborníkov) sa nevenuje Buberovej filozofii iba okrajovo, teda napríklad cez prizmu filozofie Sørena Kierkegaarda či Emmanuela Lévinasa, ale snaží sa ju analyzovať veľmi komplexne a Buberovo dielo vníma ako kompaktný celok. Takýto komplexný pohľad na filozofiu Martina Bubera ponúka aj spomínaná monografia.

Hlavné ciele Bizoňovej knihy sú podľa jeho vlastných slov hneď dva. „Prvým cieľom knihy je predložiť riešenie otázky vzájomnosti a vzťahu Ja-Ty v dialogickom myslení Martina Bubera a druhým je poukázať na význam vzájomnosti s dôrazom na otázku stávania sa človeka sebou samým“ (s.11). Na dosiahnutie týchto cieľov volí špecifický postup, ktorý sa zakladá na kontextualizácii Buberovej dialogickej filozofie s dejinno-filozofickým pozadím jej vzniku (por. prvú kapitolu s názvom *Staré a nové myslenie* s. 15-25 a predovšetkým časť *Nové myslenie – filozofia dialógu* s. 18-22), pričom stotožňuje Bubera s prúdom tzv. *nového myslenia* tvoriaceho opozíciu voči *starému,* monologickému spôsobu myslenia a vidí rôzne analógie medzi jeho filozofiou a filozofiou Feuerbacha, Lévinasa, Kierkegaarda či Ferdinanda Ebnera.

Druhá časť postupu spočíva v objasnení základných východísk Buberovej antropologickej koncepcie vo vzťahu k problému vzájomnosti (por. druhú kapitolu *Vzájomnosť v diele Ja a Ty (1923)* s. 26-78). Súčasťou tohto objasňovania je identifikovanie najčastejších interpretačných omylov, s ktorými sa v súvislosti s Buberovou filozofiou stretávame – ide najmä o zjednodušujúce interpretácie Fletchera (s. 29), Herberga, Paula či Lacroixa (s. 30), ktoré sa nejasným spôsobom snažia vysvetliť Buberovu „dialogickú“ tézu o Ja-Ty. Vysvetlenie všetkých týchto (dez)interpretácií prispieva k objasneniu otázky, v čom – podľa Bubera – spočíva vzájomnosť.

V ďalšom postupe sa Bizoň snaží predostrieť, ako sa vyvíjalo Buberovo chápanie pojmu vzájomnosť, teda podrobne analyzuje *Doslov* k druhému vydaniu knihy Ja a Ty (1958), ktorý predstavuje práve Buberovu najrozsiahlejšiu odpoveď na otázky a protirečenia spájajúce so vzájomnosťou Ja-Ty (por. tretiu kapitolu *Vzájomnosť v Doslove (1958) a ďalších textoch* s. 79-123).

Uvedený postup privádza autora k tomu, aby v záverečných častiach monografie sformuloval vlastné riešenie problematiky vzájomnosti vzťahu Ja-Ty (por. štvrtá kapitola *Vzájomnosť* medzi *Ja a Ty* s. 137-154). Ten vníma ako špecifickú formu reciprocity, ktorá je inherentnou súčasťou každého bytostného vzťahu. Nie je to však reciprocita v zmysle „ako ja tebe, tak ty mne“ a ako hovorí autor monografie, je možné rozlíšiť až dve významové roviny uvažovania o vzájomnosti. „V prvej ide o vzájomnosť, ktorá súvisí s individuálnym dialogickým postojom človeka k svetu. Je to *vzájomnosť pôsobenia* Ja na Ty a Ty na Ja. Človek pôsobí na náprotivok celou svojou bytosťou a umožňuje mu prejaviť jeho celistvosť, ktorú necháva pôsobiť na seba, čím vzniká sféra *medzi*. Pôsobenie náprotivku na človeka sa diferencuje podľa jeho ontologického určenia. V druhej rovine ide o *vzájomnosť vstupovania do bytostného vzťahu*, o jeho opätovanie“ (s. 158).

Ako jeden z najväčších problémov pri snahe pochopiť túto vzájomnosť sa ukazuje význam pôsobenia človeka na prírodnú bytosť (ide predovšetkým o Daimondovu kritiku). Fakt, že princípy dialógu v Buberovej filozofii platia aj pre oblasť vzťahu človeka k mimoľudským entitám a zároveň je jednou z najdôležitejších charakteristík tejto vzájomnosti reciprocita, viedol k rôznym obvineniam. Tieto obvinenia označovali Bubera za zástancu mysticizmu, animizmu či panpsychizmu. Bizoňov vlastný postoj k tomuto problému vychádza z článku Paula Santmirea s názvom *I-Thou, I-It, and I-Ens*, v ktorom Santmire tvrdí, že existuje tretí typ vzťahu Ja-Ens, ktorý definujú pojmy ako prítomnosť, otvorenosť, tekutosť či dôvernosť. „Ens ako náprotivok človeka sa vyznačuje svojou danosťou, tajomnou aktivitou (*mysterious activity*) a krásou, ktorá je svorníkom predchádzajúcich dvoch charakteristík. Na strane človeka ide o duševný stav údivu (*wonder*), ktorý zahŕňa úplnú pozornosť a otvorenosť voči Ens. Ďalej sú to duševné stavy odporu na jednej strane a potešenia na druhej a napokon duševný stav, ktorý možno nazvať zmysel pre prítomnosť božstva“ (s. 139). Podľa Bizoňa je teda možné identifikovať rôzne stupne vzájomnosti v závislosti od hierarchie bytia. V rámci prírody rozlišuje konkrétne dva stupne – ide o predprah a prah vzájomnosti. „Prvý sa týka tých prírodných entít, ktoré nemôžu odpovedať na ľudské oslovenie, ako sú napríklad kamene alebo rastliny. Druhý sa týka tých živočíchov, ktoré sa istým spôsobom môžu obrátiť k človeku, no nie sú schopné k nemu zaujať postoj Ja-Ty. Ďalším stupňom je „nadpražie“ vzájomnosti, ktoré tvorí sféra foriem ducha. Obidve podoby foriem ducha, tie, ktoré prostredníctvom človeka už vstúpili do sveta a stali sa slovom

alebo dielom, ako aj tie, ktoré doň ešte nevstúpili, nie sú schopné človeku opätovať vzťah. Všetky tieto tri stupne vzájomnosti majú spoločné to, že v nich nejde o vzájomnosť vstupovania do vzťahu Ja-Ty, ale o vzájomnosť pôsobenia, ktoré pochádza len z ich bytia“ (s. 156-157).

V záverečných kapitolách monografia Michala Bizoňa ukazuje, akým spôsobom dokáže filozofia Martina Bubera podať odpoveď na večnú filozofickú otázku – kto je to človek? Človeka – podľa Bubera a rovnako aj podľa Bizoňa – definuje inherentná túžba. Je to práve vrodená túžba, ktorá vedie jednotlivca k tomu, aby naplnil zmysel svojej existencie a potvrdil jedinečnosť svojho vlastného bytia. Toto potvrdenie nachádzame iba v bytostnom vzťahu k druhému, pretože človek sa stáva sebou samým *dávajúc* a *prijímajúc* potvrdzujúce Ty.

Pri hodnotení formálneho hľadiska recenzovanej monografie je potrebné uviesť, že v texte nenachádzame gramatické ani štylistické chyby. Michal Bizoň dokáže vďaka jedinečnému autorskému rukopisu sprostredkovať čitateľovi aj tú najnáročnejšiu buberiánsku problematiku tak, že jej ľahko porozumie aj laik, a zároveň vďaka zaujímavému interpretačnému prístupu dokáže ulahodiť aj odbornej verejnosti. Bizoň poctivo analyzuje diela množstva svetových odborníkov, ktorí sa venujú Buberovi a jeho filozofii, pričom vo väčšine prípadov nejde iba o suché reprodukovanie interpretačnej stratégie, ale o kritickú reflexiu a polemiku. Kvalitu publikácie podčiarkuje vysoko odborná práca s kritickými vydaniami a s vlastnými prekladmi jednotlivých častí Buberovho diela. Orientáciu v monografii čitateľovi zas významne uľahčuje menný register.

Na záver tak môžeme konštatovať, že vďaka monografii Michala Bizoňa vnútorný dialóg medzi Ja a Ty opäť raz ožíva a núti nás prostredníctvom kladenia otázky – kto som? – k sebareflexii a k neustálemu prehodnocovaniu vzťahov, ktoré máme so svojím bezprostredným okolím, teda s druhými. Iba tak spoznáme samých seba.

Mgr. Zuzana Zelinová, PhD.
Katedra filozofie a dejín filozofie
Filozofická fakulta Univerzity Komenského
Šafárikovo nám. 6
814 99 Bratislava 1
E-mail: zelinova13@gmail.com